

Ισχνός πατριωτισμός

Ανδρέας Πανταζόπουλος

Ελευθεροτυπία, 13/04/2007

«Γνωρίζω πως τίποτα δεν υπάρχει από μιας αρχής μονοκόμματα καμωμένο, πως όλα γίνονται, ξετυλίγονται, μα πως και τίποτα δεν τελειώνει..»

Κωστής Παλαμάς
Ελεύθερον Βήμα, 26/7/1926

Η σχετική δημόσια συζήτηση για το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ Δημοτικού αποκάλυψε ακόμα μία φορά το μείζον πρόβλημα ταυτότητας το οποίο επανέρχεται διαρκώς στην επιφάνεια τα τελευταία είκοσι χρόνια στην Ελλάδα. Αν οι πρώτοι οι οποίοι έθεσαν τα τελευταία χρόνια το σχετικό πρόβλημα ήταν ο λεγόμενος κύκλος των «νεορθόδοξων» στη δεκαετία του 1980, έκτοτε αυτό δεν έπαψε να απασχολεί τον δημόσιο διάλογο, αλλά και να συγκροτεί μείζονες κοινωνικές στάσεις, εκβάλλοντας ακόμα και σε συγκεκριμένες πολιτικές συμπεριφορές. Το «σκοπιανό», η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, τα Ίμια και ο Οτσαλάν, οι μετανάστες, οι αστυνομικές ταυτότητες, η ΟΝΕ, το σχέδιο Ανάν και τώρα το βιβλίο Ιστορίας εικονίζουν ορισμένες από τις πιο ορατές εντάσεις αυτού του προβλήματος ταυτότητας που φαίνεται να απασχολεί μεγάλη μερίδα της κοινωνίας, αλλά και τους ταγούς της.

Σχηματοποιώντας στο έπακρον, δύο στάσεις αποκρυσταλλώθηκαν όλα αυτά τα χρόνια γύρω από το πρόβλημα. Η μία, η εθνικιστική, υποστήριξε και εξακολουθεί να προβάλλει την αδιάσπαστη εθνική συνέχεια του «ελληνισμού». Είτε επαναφέροντας στην επικαιρότητα το γνωστό «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια» είτε επικαλούμενη έναν γενικής χρήσης «αντι-ιμπεριαλισμό». Η άλλη στάση, η αντι-εθνικιστική, εμφανίστηκε τις περισσότερες φορές ως η άρνηση της εθνικιστικής. Θα έλεγε κανείς ότι η στάση της εξειδικεύθηκε σε δύο στοιχεία. Αφενός θέλησε, με όπλο τον ορθό λόγο, να απομυθοποιήσει τις μεταμορφώσεις του εθνικιστικού μύθου, το ζήτημα της «συνέχειας του ελληνισμού» και, αφετέρου, να καλύψει το κενό που προέκυπτε από αυτή την αποδόμηση, προβάλλοντας, στο φόντο της ευρωπαϊκής προοπτικής και της ανοικτής κοινωνίας, τις αξίες της ανεκτικότητας, της αποδοχής του άλλου, της διαφοράς, του αντι-ρατσισμού, κ.λπ.

Αξίζει όμως να αναρωτηθούμε: κατά πόσον αυτή η συγκεκριμένη διπλή λειτουργία της αντιεθνικιστικής στάσης αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί επαρκή πολιτική απάντηση στο διαρκώς εμφανιζόμενο πρόβλημα ταυτότητας, στην αναμόχλευση των εθνικών παθών; Αν σε μια πρώτη φάση, η απομυθοποιητική λειτουργία του αντιεθνικισμού ήταν κάτι περισσότερο από αναγκαία, εξακολουθεί σήμερα να είναι, από μόνη της, ισχυρή απάντηση στην κρίση εθνικού νοήματος, όπως αυτή συχνά υποδαυλίζεται από πολιτικο-ιδεολογικούς επιχειρηματίες, αλλά που ταυτόχρονα τους ξεπερνά για να επιστρέψει ως αυτόνομο και οριζόντιο «ιδεολογικό κόμμα» στον δημόσιο χώρο;

Διατείνομαι ότι σήμερα ένα μέρος του αντιεθνικιστικού στρατοπέδου δεν έχει καν τη μέριμνα απάντησης στο τι είναι, στο τι πρέπει να είναι η ελληνική ταυτότητα σήμερα. Δεν θέτει καν αυτό το ερώτημα στον εαυτό του, πολλές φορές επιλέγει τη φυγή στις «αξίες» της επικοινωνίας, της πολυπολιτισμικότητας, της ανεκτικότητας, του ευρωπαϊσμού, κ.λπ. Ουσιαστικά είναι ως εάν να θεωρεί ότι η δημόσια πολιτική ενασχόληση με ένα τέτοιο ζήτημα εθνικής ταυτότητας δεν μπορεί παρά να εκβάλλει νομοτελειακά στον εθνικισμό, ακόμα και στον ρατσισμό.

Το αντιεθνικιστικό στρατόπεδο, και πάλι σχηματοποιώ, εκκινεί από ένα γνωσιολογικό πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων του, το οποίο στην καθημερινή πολιτική αντιπαράθεση γίνεται, λόγω της αφελούς φιλελεύθερης χρήσης του τις περισσότερες φορές, μοιραίο μειονέκτημα. Γνωρίζει, και το διακηρύσσει, ότι εν γένει η έννοια ταυτότητα είναι ουσιαστικά κενή περιεχομένου, ότι δεν μπορεί να οριστεί, ότι ο καθένας (άτομα, ομάδες, τάξεις, κράτη, κ.λπ.) μπορεί να της προσδώσει επιλεκτικά το νόημα που επιθυμεί, να την κατασκευάσει κατά το δοκούν. Γνωρίζει, επίσης, και κάτι άλλο. Ότι ανάμεσα στον εθνικισμό και στον πατριωτισμό δεν υπάρχει κανένα σινικό τείχος που να τους χωρίζει, ότι η διολίσθηση από τον πρώτο στον δεύτερο είναι πολλές φορές ασυναίσθητη για πολλούς από όσους με ανιδιοτέλεια αυτοχαρακτηρίζονται «πατριώτες».

Η γνώση αυτής της ιδρυτικής απροσδιοριστίας της έννοιας (εθνική) ταυτότητα, σε συνδυασμό με τα ευμετάβλητα σύνορα ανάμεσα στον εθνικισμό και τον πατριωτισμό ωθεί το αντιεθνικιστικό στρατόπεδο στην πάντα ορθή κριτική στάση της απομυθοποίησής της. Ωστόσο, αυτή η πάντα αναγκαία αποδομητική άσκηση, μέσα στην ίδια την εκτύλιξη των επιχειρημάτων της, τείνει να ταυτίσει τον εθνικισμό με τον πατριωτισμό. Με άλλα λόγια, ο πολιτικός αντιεθνικισμός διολισθαίνει από την επισήμανση των πράγματι δυσδιάκριτων ορίων εθνικισμού /πατριωτισμού, στην ουσιοκρατική τους πλέον σύγχυση μέσα στο πεδίο της πολιτικής αντιπαράθεσης. Με αποτέλεσμα να αρνείται, ή και να μην μπορεί να παρουσιάσει μια συνεκτική πολιτική αφήγηση του δημοκρατικού έθνους, επενδύοντας σε δημοκρατικά - πατριωτικά σύμβολα στα οποία να μπορεί εν δυνάμει να αναγνωρισθεί ο «λαός». Ο αντιεθνικισμός έχει παραιτηθεί από την «κατασκευή» του δικού του «αντέθνους», από την αφήγηση της δικής του ιδιαίτερης δημοκρατικής κληρονομιάς, μιας μοναδικής μέσα στην ανοιχτότητά της «πατριωτικής ταυτότητας», γι αυτό και δεν πείθει, τροφοδοτώντας έτσι με αυτό του το έλλειμμα τους αντιπάλους του.

Συνεπώς, πέρα από εμπεδωμένες νοοτροπίες, αναμοχλευόμενες μνήμες και μια στείρα εθνικιστική εκπαίδευση, ο αντιεθνικισμός χρειάζεται να αντιπαλέψει και με τον ίδιο του τον εαυτό. Ορισμένες φορές φαίνεται να βρίσκει οδό διαφυγής προτείνοντας μια οικονομική/τεχνοκρατική εκδοχή του εθνικού συμφέροντος (π.χ. το ευρώ, η ΟΝΕ), ωστόσο πρόκειται για μια εκδοχή ισχνού πατριωτισμού με πολιτική ημερομηνία λήξης. Το εθνικό φαντασιακό δεν μπορεί να γεμίσει μόνο με την οικονομία, ούτε επίσης να αναπληρωθεί με μία μονοδιάστατη προσφυγή στην πάλη των τάξεων.

* Διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ.